

כנס מיוחד של הכנסת

הישיבה הארבע-מאות-ושבעים-וחמש של הכנסת השביעית

יום שני, ט"ו כסלו תשל"ד (10 דצמבר 1973)
ירושלים, הכנסת, שעה 11.03

התייחדות עם זכרו של דוד בן-גוריון ז"ל

המוני בית-ישראל, סופרים, עיתונאים ומדינאים העמידו עליו דברי הערכה והערצה, שדוגמתם לא עלו בחלקו של שום מנהיג. ממנהיגי הציונות. אך הוא "לא גבה לבו ולא רמו עיניו". הוא דחה מעליו את השבחים וההערכה ובענוות צדק החזיר אותם אל כתובתו של העם כולו. הוא אמר:

"המעשה הגדול שנעשה בימינו אלה - רק העם היהודי כולו, לדורותיו ולקייבוציו, הוא מחולל, ועל כל אחד מאתנו לתת שבח והודיה על זכותו להימנות עם בני העם המופלא, שרוחו הגדולה והנצחית גברה על המצוקות והתלאות והביאה אותנו עד היום".

אף-על-פי-כן לא פסקנו מלספר תהילתו. ואם בחיינו כך, אחרי מותו לא כל שכן. כי לנו, ולא לבן-גוריון, יש צורך לספר בו, כמקור להשראה ולהתעוררות, כדוגמה ממה ומופת לבני דורנו והדורות הבאים, כדי שילכו בדרך-כינו ויעשו במעשיו, ואולי גם תצלל עליהם מרותו, בבחינת "ויהי גא פי שניים ברוחך אלי".

ג. כל נסיון לעשות הקבלות ולהמשיל את בן-גוריון לאישיות זו או אחרת בהיסטוריה הקדומה או הקרובה אלינו לא יצלה, שכן פרקי חייו ועלילות מעשיו, דמותו, אופיו, תכונותיו האישיות, אורח מחשבתו וסגנון התבטאויותיו, בין שהיו מקובלות על זולתו ובין שלא היו מקובלות - הכל היה טבוע בחותם של ייחוד ועצמיות שכולה שלו; כיוצא בזה היו נסיבות הזמן ותנאי הסביבה, שבהם חי ופעל, טבועים בחותם של חד-פעמיות.

ד. לבן-גוריון היו יחידים והיו יריבים; יחידים שהיו יחידות בינו לבינם היתה החדות, ויריבים שהיריבות בינו לבינם היתה החדות, והיו לו גם יחידים וגם יריבים חד-סטריים. אך הכל העריצו והעריכו וכיבדו אותו.

נקל להבין כי אדם כשיעור קומתו ובגודל מעשיו ורוב הגותו של בן-גוריון אינו יכול שלא להיאבק על דעותיו, להילחם על אמונתו ועל צדקת מעשיו, ולהתייפלם - והוא היה פולמוסן חריף ביותר - עם החולקים עליו, השוללים דרכו או מכחישים את האמת שלו.

בן-גוריון תנא ופליג, הוא היה נוהג להשמיע דערי-תיו ומשנתו ברמה, בתוקף ובבחיירות. יחד עם זאת היתה דעתו נתונה גם על משגזם של אחרים, בני דורו ובני דורות קודמים, והוא שקד לחלוק בגלוי על כל מה שאינו מסכים לו.

משום כך היו לו יריבים ופליגים לא פחות משחיו לו יחידים ומסכימים. אך הגה בשנותיו האחרונות, כא-

היו"ר י. ישעיהו:

הנוני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ישיבה זו מוקדשת לתייחדות עם זכרו, דמותו ופעלו של דוד בן-גוריון ז"ל.

(חברי הכנסת מכבדים בקימה את זכרו של דוד בן-גוריון. באולם נשמע קולו המוקלט של המנוח הקורא את מגילת העצמאות)

היו"ר י. ישעיהו:

כבוד הנשיא, חברי הכנסת, על-פי דיני ישראל שלמו שבעת ימי האבל לדוד בן-גוריון ז"ל, מחולל הקמת מדינת ישראל, אך עדיין גדול האבל ולא במי-הרה ינוסו הצללים של הצער והדאבה על מות הזקן האהוב והנערץ, שדמותו היתה למדינת ישראל ולעם ישראל בדורנו בדמות האב, ראש המשפחה ותפארתה.

ואנחנו, נציגי האומה האבלה והדואבת, כשאתנו ובינינו רבים שהיו תלמידיו וחבריו הקרובים, התכנסנו היום לישיבה מיוחדת של הכנסת לא כדי להספידו, שהרי הוא דחה הספידים, אלא כדי לתייחד עם זכרו, להסיט במקצת את פרוכת האבל מעל הדמות, כדי לשוב ולראות את קסמה המיוחד, את גדולתה ואת שפעת האור הזורח ממנה, וכן גם כדי להעריך - במי-דה שאפשר להעריך - מה היה הוא לנו, מה אבד לנו במותו ומה חשובה הירושה שהוריש לנו ולבנינו.

ותחילה ראוי שניתן אל לבנו ארבעה דברים:

א. חייו של בן-גוריון היו עשירים, ומעשיו מרובים, וכמוהם עשירים ומרובים דברי הגותו, ששהם כבר נתפרסמו בספריו הרבים, ומהם שעדיין בכתובים, וכל מי שבא להעריך אותו, לספר סיפור חייו, או לתאר מעשיו, כל שכן לגולל יריעת משנתו, שהיא כאמור רחבה, מגוונת, רבת ענפין ומקיפה עולם ומלואו - חזקה עליו שיתבלט במה להתחיל, כיצד להמשיך וכמה לסיים; ולא עוד אלא שמי שמבקש ליצוק מדמותו, ממעי-שיו וממשנתו מטבעות של נוסחת לשון קצרה ותמי-ציתית, אורבת לו הסכנה של הפרזה או המעטה.

לפיכך כל שייאמר עליו במסגרת של דברי הערכה, בהדגמות זו או אחרת, על כורחו שיהיה חלקי או מדולג ורחוק מאחד מלהיות תמונה שלמה.

ב. בן-גוריון זכה לשמוע שבחים רבים בחייו על המעשים הגדולים שעשה בכוח מנהיגותו או שעשה על-פי מצוותו או חזונו, וששינו גורל העם והארץ.

חוברת מ"ה, ישיבה תע"ו
- התייחדות עם זכרו של דוד בן-גוריון ז"ל (ישעיהו) -

לאחר מכן עבד בסגרה ושם נטל על עצמו את עול השמירה, ומשעשה בן התודע אל הבעיות הבטחוניות של הישוב היהודי בארץ, ושם הנצו בו הניצנים הראשונים של התודעה הבטחונית, ואולי גם של האסטרטגיה לעתיד לבוא.

הפרק הראשון באותה אסטרטגיה היה התנדבות לגדודים העבריים ופעילותו בגיוס מתנדבים, יחד עם חברו יצחק בן-צבי ז"ל.

דברי ימי הישוב והתנועת הפועלים מלמדים שכבר בימים הראשונים לעלייתו של בן-גוריון לארץ הלך ונתגלה בו כושר מנהיגות בלתי-דגל. חבריו החלוצים הכירו בסגולותיו, הבחינו בזיקי האור שבחזונו וקיבלו עליהם מנהיגותו.

בספר "השומר" מצאנו כתוב בזכרונותיו של יש-ראל שוחט את הדברים הבאים: "באלול תרס"ו בא ארצה דוד גרין, צעיר מלא מרץ, מסירות ואמונה עמו-קה בתקומת העם. מוכן היה לכל עבודה חלוצית. דיבר עברית, קרא הרבה על הארץ והציגות עוד לפני בואו לארץ... כניסתו למפלגת פועלי ציון חיקקה את היסודות הצינוניים, החברים הארצישראלים, ואני בתוך כם, וראינו בו כוח נוסף למלחמתנו. פגשנוהו באמונה ותמכנו בו בצעדיו הראשונים...".

לימים מצאנו אותו עומד בראש ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים סמוך, לאחר ייסודה, שכן לא נמצא אז לתפקיד זה איש מתאים יותר ממנו. פועלי ישראל ישמשו וסדן לפטישו. כחמש-עשרה שנים עסק בחישולו ובגיבושו של מחנה העובדים כמחנה של חלוצים, נושאי שליחות של הגשמת הצינונות, ואת המחנה הזה הוא הגדיר אז "אירגון של מייסדי ממלכה".

לאורך כל דרכו וימי חייו ראה בן-גוריון בעבודה, באדם היהודי עובד, בחלוציות, בהתיישבות, ביזמה היוצרת של היהודים, בשימוש במדע ובטכנולוגיה, את המרכיבים החיוניים להגשמת המשימות של בניין הארץ והיעדים של התחיה הלאומית, כפי שהיא עצמה הגדיר אותם עוד בשנת 1929, והם "קייבוץ-גלויות, ריכוז העם היהודי בארצו, קוממויות ממלכתית...".

תוך כדי מנהיגותו בקרב פועלי ישראל פלס בן-גוריון את דרכם בתנועה הצינונית, מאחד שראה בהם כדבריו "הרכוש הנוצר והמגובש של התנועה הצינונית, בית היוצר, הכוח המניע של הצינונות המתגשמות...". הוא מילא שליחותם במוסדות התנועה הצינונית והי-סוכנות היהודית, עד שעלה לתפקיד ראש ההנהלה ונעשה דוברת המדינה ומנהיגה של התנועה הצינונית תחת נשיאותו של חיים ויצמן ז"ל.

בסוף שנות הארבעים, בשעה הקשה והאיומה בתולדות העם היהודי, נוכח השואה באירופה, נוכח שרידי המחנות המשוועים להחלה ולגאולה, נוכח חרד-תם של יהודי ארצות ערב מתמת הדרגות הרעות שהי-חלו מנשבת סביבם, נוכח המעל וההתפוררות של של-טון המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, נוכח התמורות הכבירות שהתחוללו עקב מלחמת העולם השנייה, כא-שר עצם קיומו של העם היהודי וכן גם סיכויי הגשמת הצינונות ותקוותה הגיעו לפרשת דרכים מחרידה - עמד לעם ישראל דוד בן-גוריון, שנתגלה כמנהיג אמיץ-לב ובהיר-עין, האיש הנכון בזמן הנכון ובמקום הנכון, והוא, תוך מאבק כבד עם היסוסים ומהססים, התייצב בראש מלחמת השיחרור ונתן את אות היונוק להטיית

ערך פרש מן הפעילות שבהווה והקדיש עצמו לכתיבת הדברים שלדעתו נחוצים בשביל הדורות הבאים, ראינו כיצד נפלו ונעלמו כליל כל מחיצות היריבות שמסביבו, הוא נעשה ידיד של כולם, וכולם, ללא יוצא מן הכלל, נשאו אליו רק ידידות, חיבה והערצה.

בכך העיד סופו על תחילתו, שכל יריבות שלו לא היתה אלא לשם שמיים, לשם האמת ולשם המעשה הנכון כפי שחשב והאמין. ואמנם ימי זיקנתו הגדילו עוד יותר את כבודו בעיני כולנו.

זאת ועוד: באורח חייו האנושיים היה בן-גוריון נוח לבדיות, נעים-הליכות, תמים ושלם במעשיו וב-התנהגותו עם קרוביו ועם בני-אדם שמסביבו. על כך קראנו לאחרונה קטעי רשמים וזכרונות שנתפרסמו מפי עוזרו ואחד מתלמידיו חברי-הכנסת יצחק נבון, והדב-רים האירו דמותו של בן-גוריון באור יקרנות.

דוד בן-גוריון היה אישיות מאותו סוג של אישים שההיסטוריה מטיבה להעמיד לחברה האנושית פעם בפעם כדי לעשות שליחותה של ההיסטוריה עצמה, וכדי לנתב דרכה של האנושות.

ההתגלות של אישים שבאו בסוד השליחות ידועה היטב בתולדות היהדות. יוסף אמר לאחיו: "כי למחיה שלחני השם לפניכם". ישעיה הנביא אמר: "הגני שלח-גי".

כיוצא בזה עלה בדרכה של התחיה הצינונית, שעמ-דו לה אישים אשר הופעלו מכוח השראה רוחנית עילאית ובתוקף צו פנימי שכאילו זימן אותם והטיל עליהם עול שליחות היסטורית, יהיו דרכיה וסיכויי עתידה מסובכים ומסוכנים ככל שיהיו.

אחד ומיוחד בין נושאי השליחות שזימנה התחיה הצינונית היה דוד בן-גוריון. משחר נעוריו פעמה בו תוד-עת השליחות, שתחילתה תום נעורים, המשכה חלו-ציות של מניח יסודות חזרע בדמעה, ופיסגתה - מנהיגות רבת השראה המפליאה לעשות.

באשר נפטר הרצל היה בן-גוריון צעיר בן שמונה-עשרה. האסון עשה עליו רושם מחריד. בזכרונותיו הוא כותב: "אני הייתי מדוכא עד היסוד, כאילו חשך עולמי וניטל אור חיי". במכתב נמלץ שכתב אז לאחד מהבריו הוא כותב: "ניצני התחיה שזרע הרצל בלבותינו לא יכלו לנצח... התשוקה הכבירה לעבודת התחיה שהיא ציל עלינו תחיה בקרבנו עד כלותנו את העבודה הגי-דולה שלה הקריב המנהיג הגדול את חייו... לפני זה לא ידענו כל כך מה שיש לנו, כמו שהגנו וידעים עתה את החסר... רק פעם במשך אלפי שנים ייוולד איש פלאים כזה... כה גדולה אבידתנו... ובכל זאת הגני כיום יותר מתמיד מאמין ונטוח בנצחוננו".

תודעת השליחות ליוותה את בן-גוריון מנעוריו ועד ימי זיקנתו. בספרו "נצח ישראל" הוא כותב לאמור: "קול אלוהי מדבר לאדם בימינו כאשר דיבר לפני שלו-ש אלפים שנה. יש סבורים כי הקול בא מן השמיים, ויש אומרים שהוא בא מן הלב, חשוב הקול, ולא הווי-כוח של מקום בואו. וכל אדם מסוגל לשמוע קול זה, לעתים תכופות או רחוקות, בצלילים בהירים או מועמ-עמים, אם אזנו נטויה לדבר אמת...".

שנתיים לאחר פטירת הרצל עלה בן-גוריון לארץ-ישראל כשהוא בן עשרים שנה, והיה לפועל חקלאי בפתח-תקווה, ותקופת-מה גם ביקב של ראשון-לציון.

חזון הנביאים. על כך הוא כתב: לא בשלטון איש המעלה יתגשם אידיאל הטוב, הצדק והחסד, אלא בהיות העם, העם כולו, לעם סגולה. לא יחדי סגולה יביאו את הגאולה אלא העם. "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". ובפסוק זה, שהוא בחר, אני מסיים דברי. תם ולא גשלים.

רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה גולדה מאיר:

כבוד הנשיא, כבוד היושב-ראש, חברי כנסת. אין גבול למה שאפשר להגיד על בן-גוריון ופעלו האדיר בתולדות עמנו מאז עלותו ארצה בראשית המאה. תחומי ההתעניינות שלו היו בלתי-מוגבלים במעט; עיסוקיו הרחניים כללו לא רק את המקורות, את התנ"ך, את נבכי התולדות של עם ישראל ומורשתו, אלא גם הגותם הפילוסופית, החברתית והדתית של עמים אחרים ותרבויות קדומות ומאוחרות. אינני באה לדבר על משנתו, אצמצם עצמי למלים ספורות על פעלו בשטח היהודי, הציוני והישראלי, וגם זאת רק תוך העלאת ראשי פרקים אחדים.

בבואי לסקור, בקיצור רב, מעשים היסטוריים שב- הם היה בן-גוריון הכוח המניע גיסינו לבחור רק מע- טים מאוד, אבל לפי דעתי המכריעה ביותר. זהו דב- רים שגם אחרים הגו ואף הטיפו להם, אך היה זה הוא אשר בזמן הנכון הפך את המחשבה או הרעיון למעשה אדיר ועשה זאת בכל כוח האוטוריטה, השיכנוע וס- גולת ההכרעה שחונן בהם.

בולנו היינו נגד "הספר הלבן", וראינו את סכנת החנק שבו; אך למעלה מכל ספק הוא, שכוחו של בן- גוריון הפך את הישוב ואת התנועה הציונית לכוח הפוליטי הבלתי-מתפשר במאבק זה.

בשנות מלחמת העולם והשוואה, כאשר עמי העו- לם המעורבים במלחמה הגידו את מטרת השלום של- הם, היו בתנועה הציונית שחשבו והביעו דעתם, שגם העם היהודי צריך להגדיר את מטרת השלום שלו; אבל היה זה דוד בן-גוריון שידע להקנות לתפיסתו, להשקפתו, לשאיפתו הגדרה מנוסחת בפשטות אופר- טיבית, ולהעמיד על סדר-יומו של העולם תביעה למ- דינה יהודית לאלתר כמטרת השלום של העם היהודי. הדבר ידוע בתולדות הציונות כ"תכנית בילטמור", ומש- התנגשה תפיסתו ריכז את כל מאמציו הנפש והגוף של העם בארץ ובגולה להגשמת המטרה הזאת. והוא הנהיג את העם דרך מלחמת העצמאות עד לתעוזה של ההכרזה על המדינה היהודית.

אחד הקווים הבולטים ביותר באופיו ובדמותו של בן-גוריון היה היכולת המופלאה לברור מתוך מכלול של בעיות רבות, מהן חיוניות ובכרות, שעמדו על סדר-יומו, את הדבר העיקרי, המרכזי ביותר, המכריע באותה עת. ולאחר שבתו והכריע היה דוחה פעילותו בכל הדברים האחרים ומתרכז בעיקר. לעתים היה הד- ברך למורת-רוח החברים שעבדו במחיצתו או פעלו לצדו. אבל לאחר שבן-גוריון החליט על העיקר, אי-אפשר היה להסיטו מדרכו וממעשיו.

כך היה, למשל, כאשר ב-1946, בהיותו יושב-ראש הנהלת הסוכנות החליט שהוא מוכרח ללמוד ביסודיות את פרטי הפרטים של כל הקשור לפעולות הגנה. הוא החליט כי הכנותיו הצבאיות הן העיקר, והיה אז כמ- עט בלתי-אפשרי לבוא אליו בביתו דבר אחר. באותם

זרם ההיסטוריה היהודית אל האפיק המהפכני של חי- דוש קוממוניזם.

הקמת מדינת ישראל איננה מפעל-יחיד כשם שאי- נה פרי מאמץ חד-פעמי; מיצבור עצום של כיסופי דו- רות ושל עמל הלוצים ולוחמים ולוחמי הקץ - יחד עם ליקוי המאורות שהיה בעולם ובמשכנות ישראל - הם שקיירו את ישעת ההכרעה. אולם משקרבה שעת ההכרעה היה דרוש איש רב-תושיה וכביר-כוח שיחל- צנה חילוף זריו ומחיר, והוא נמצא באישיותו של בן- גוריון. ואלמלא עוז-רוחו, זריות תמרונו וכוסר מנהי- גותו, מי ידע אם הקמת המדינה הייתה עולה על מסלולה בימים ההם.

משגולדה המדינה הייתה לבן-גוריון כבן יקר. הוא שקד על טיפוחה וגידולה באהבת אין-קץ ובמרץ אית- נים, תוך ראיית מלוא אופקיה, אחורה וקדימה. הוא השקיע בבנין נדבכיה ובעיצוב דמותה את מיטב חונו, שאיפותיו והשקפת עולמו, היהודית והאנושית. הקמת צבא הגנה לישראל והבטחת אחדותו ואי-תלותו בגור- מים פוליטיים פנימיים; ביצור מעמדה של ירושלים כבירת ישראל, שבה ישכנו הכנסת, הממשלה ובית- המשפט העליון - יחד עם מוסדות המדע והתרבות - תוך התייצבות יהודית גאה מול גורמים בין-לאומיים, החורשים מזימות להפקיע את ירושלים, כולה או מק- צתה, מתחום הריבונות הישראלית; וכן המהפכה שבי- קש לחולל במערכת החינוך על-ידי ביטול הורמים - כל אלה הם אבני-גור בכתר חייו ומפעלותיו.

היו שתיארו את בן-גוריון כ"נביא חוגר חרב". כלומר איש מלחמה. אך האמת היא, שהוא ראה במל- חמה הכרח שאין מנוס ממנו. אדרבה, הוא רדף אחרי השלום בין היהודים והערבים ולשם כך עשה גסיונות רבים, מהם שנודעו ומהם שטרם נודעו, לפני קום המדינה וכן כמובן אחרי קומה. לצערנו, לא זכה ולא זכינו עדיין לבואו של השלום הנבסף.

בן-גוריון היה זמקדט מובהק ופרלמנטר מעולה. הוא הקפיד על המהות הדמוקרטית בעדן וכנס. אבל העובדה שעל-פי רוב נתקבלו דעותיו והצעותיו גרמה לריונוים בלתי-מוצדקים בעיניו יחסו לדמוקרטיה. ואי- כשאנו מביטים אחורנית על פרקי חייו, מעשיו ודבריו, וכן גם על פרישתו המוחלטת מן השררה, מת- גלה לנו בן-גוריון בכל אמונתו הדמוקרטית.

כאמור הוא היה גם פרלמנטר מעולה. היו אלה ימיה הזוהרים של הכנסת, כאשר היה בן-גוריון נכנס לאולם המליאה ועם כניסתו כאילו מתחשמל הבית מקור אל קיר. הוא תרם לריוני הכנסת לא רק פולמוס כחורב מרוטה, אלא גם הגות עמוקה, פילוסופית, חו- בקת וזרועות עולם. כיוצא בזה כאשר הכביד בתיאור גדול הקשיים, המצוקות והפרענויות, שהעם והמדינה עומדים בפניהם, ידע גם לעודד ולגחם ולחזק ידיים רפות, מתוך להט חזון ואמונה בלי-חייבוט, שסוף סוף תנצח צדקתנו ועוד נזכה לחיים טובים ולשלום.

בן-גוריון היה פילוסוף. מבחינה זו הוא התאים להשקפתו של אפלטון, שתיקון העולם יבוא רק כש- "הפילוסופים יהיו שולטים במדינה או השליטים יהיו פילוסופים. ושתיהן, השררה המדינית והפילוסופיה, תה- יינה לדבר אחד".

אך לבן-גוריון עצמו הייתה פילוסופיה אחרת, שונה מזו של אפלטון, שלדעתו היא עולה בקנה אחד עם

חוברת מ"ת, ישיבה תע"ה
— התייחדות עם זכרו של דוד בן-גוריון ז"ל (מאיר) —

נית, לכן דרש עליה בראש וראשונה ממנהיגים ציוניים, בשבילו ציונות פירושה עלייה. נכון, לא תמיד שבעו נחת מהגדרותיו אלה גם טובי המנהיגים הציוניים בגולה, אך הוא לא נרתע מלחזור ולשגן את תורתו השכם והעדנה. היה זה דוד בן-גוריון, יותר מכל איש אחר, אשר החזיר בתודעת העם את המושגים והדפוסים של מ"ת לכתיות. הוא ראה בכך כורח לאומי וערך חינוכי מ"ת דרגה עליונה. זה כאלפיים שנה חי עמונו ללא מדינה, ללא ריבונות יהודית, והנה קמה מדינת ישראל. בן-גוריון ראה הכרח ותפקיד לחנך את העם להגשים את המעבר המהפכני אל הוויה של מדינה עצמאית דמו-קרטית. את המעבר מתנאים של ישוב, הנתון לשל-טון זה, אל מדינה עצמאית עשינו כולנו בהדרכתו של בן-גוריון.

במאמץ אדיר זה הוא ניסה לכלול את כל היסודות החלוציים, היוצרים, אשר בזכותם ואפשר היה בכלל להגיע לעצמאות ולמדינה.

התודעה של ממלכתיות יהודית מתחדשת באה לביטוי מלא בהקמתו של צה"ל, כצבא העם, של כל העם. צבא הנתון למרות הדמוקרטית הנבחרת. בבעיות אלה הוא שיקע את כל הלהט והשיכנוע הפנימי שבהם הצטיין.

גם רבים מאלה שהיססו, או שחלקו עליו, הדפו כעבור זמן עד כמה צדק.

בויה הבין-לאומית, דמה לי שמותר להגיד שבן-גוריון היה בין הראשונים שראו את מלוא החשיבות הסגולית המכרעת של הקשר עם ארצות-הברית. הוא חש כי הישוב היהודי הגדול שם, במשטר הדמוקרטי של ארצות-הברית, יכול לבוא לידי ביטוי לעזרת מדינת ישראל. הוא גם הבין את אופיה של ארצות-הברית עצמה, את ערכיה הדמוקרטיים ואת הסיכוי לרקום יחסי ידידות עמה.

דרכו של בן-גוריון ודבריו בעל-פה ובכתב בנושא היחסים בינינו לבין עמי ערב הם לן מקור של הישג-ראיה והדרכה, מאז ספרו "אנחנו ושכנינו" ועד היום. במרכז תורתו ומדיניותו היו שני עיקרים: השאיפה לשלום ולחסי שוויון וכבוד הדדי, וההכרה כי כל עוד אין שלום דרושה לנו עוצמה להתנגדות, שהיא תנאי לשלום. בן-גוריון ידע כי השלום אינו תלוי רק בנו, וב-כנס מפקדים ב-1962 אמר: "...אבל התנאי היסודי לקירוב השלום בינינו ובין הערבים, והוא גלוי ונגזר, הוא יצירת תנאים שיעקרו מלב השכנים את החלום שאפשר להכחיד את ישראל. מפני כך אני רואה בשיכ"ל לולו של צה"ל מילוי שליחות של שלום. אבל כוחו של צה"ל בלבד לא יספיק. השלום יתקרב אם נגדיל מס-פרנו בארץ. עלייה עלייה גוברת מארצות המזרח ומ-ארצות הרווחה, אם נאכלס הנגב והגליל, אם נבטיח ידידותן ועזרתן של הארצות שכנותן לספק לצה"ל הציוד הדרוש לו, ואם נבקש טובותם של כל העמים בעולם".

כאשר אמרתי, יש כתובים, ומי שמדפדף בספרים ובמסמכים שהוא שאירי יכול למצוא דברים מופלאים. בדרשותכם, חברי הכנסת, ברצוני לקרוא זכר אחד. אי-די השבת השחורה התעכב בן-גוריון, בדרך מארצות-הברית, על-פי דרישת החברים בהנהלת הסוכנות, בפא-ריס. באותם הימים היתה ועדת מפלגת פועלי ארץ-

ימים נסע לארצות-הברית, כינס עשרות יהודים מכל רחבי ארצות-הברית ותואר. להם את המצב בגמור מלחמת העולם. הוא אמר: ידרש לנו נשק, דרושה לנו תעשיית נשק; והבין אותם לעזרה שנהיה זקוקים לה כעבור פחות משלוש שנים. ועדיין לא סופר במ-לוא פרק מופלא זה, טרם ניתנה הערכה לחשיבות, כמעט המכרעת, של יזמה זו במלחמת השיחור.

אך אין זו אלא דוגמה אחת. כך, למשל, בעיצומה של העלייה ההמונית בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה החליט בן-גוריון להתרכז ביישוב הנגב ובאי-לוסו. זכורה לכולנו קריאתו להתנדבות ולגיוס בני ההת-יישובות הוותיקה לעזרת מושבי העולים. וכעבור זמן לא רב הוא פורש מכהונתו ועולה לשדה בוקר. הוא רצה, כאילו בכוח של מופת אישי, לעזרה את הנוער ולהגביר את ההליכה לנגב. כאשר רואים אנו עתה את הברכה הרבה בהתיישבות הזאת, בהפרחת חלקים של הנגב, בהפיכת אנשים שלא ידעו עבודת אדמה בחי-הם להיותם עובדי אדמה מצליחים; כאשר רואים את הדור השני של ההתיישב אלה כחקלאים מושגים למופת — יודעים להעריך את גודל חזונו ואת פעלו האדיר במפעל זה.

במאבקי המרים והשוניים, ובעיקר בגיהול המא-בק נגד "הספר הלבן", בדרך לעצמאות ישראל, לא יזלל בן-גוריון בכוחו של היריב. הוא לא השלה את הישוב, אבל הבין את גודל הסכנה, אם נוותר, לחילה, על המאבק.

בעיצומו של כל מאבק לאומי, אשר עמד במר-כזו, היתה לו היכולת המופלאה לראות מראש את הי-עשוי להתרחש ולהסיק את המסקנות הנדרשות. בעי-צומו של המאבק נגד שלטונות "הספר הלבן" הוא חש את העתיד ההתיישב בעוד שנתיים, ועל-מנת להתי-כונן למערכה הגדולה הוא לא נרתע מהפוגה במאבק על-מנת לאגוד ולהכין כוח למערכות המכרעות לקראת העימות עם הפלישה של צבאות ערב.

במהלכה של מלחמת העצמאות קיבל הכרעות קשות וחמורות, ואיבא רק דוגמה אחת: כאשר הכריע — בתנאים הקשים של הימים ההם — לרכו מכל הא-רץ כוח רב לפתיחת הדרך לירושלים, לאלה שחדרו לקטעים אחרים בחזית היתה בפיו תשובה אחת לכל המערערים על נחישות החלטתו: "ירושלים יש רק אחת".

בדצמבר 1949 החליטה עצרת האומות המאוחדות לקיים את החלטתה משנת 1947 בדבר משטר בין-לאומי מיוחד לעיר ירושלים והכפרים והמקומות הסמו-כים לה. בן-גוריון הוא האיש שהכריע, למרות הסכנות המדיניות, להעביר את הכנסת והמשלה לירושלים. במי-עשה זה הוכרע כי ירושלים תהיה בירת ישראל.

זיקה הגומלין בין המשך קיום העם היהודי לבין מדינה יהודית לא היתה בשבילו סעיף גרידא בפרוגרמה הציונית שלו. היתה לו תחושה חדה, משמעותית, והי-תה לו הכרה מבוססת מבחינה היסטורית, כי מדינת היהודים היא ערובה לקיום העם היהודי באשר הוא שם, והמדינה לא כמרכוץ נפרד, כי אם כוח משיכה להמוני העם, במטרה להבטיח את עתיד המדינה, ולא פחות מזה — להבטיח את קיום העם. הוא הקנה את התו-דעה כי קיום יהודי שלם מגיע לביטוי עצמי מלא אך ורק במולדת ההיסטורית, במדינתו העצמאית והריבו-

וישראל ועל סדר-יומה: מאבק. והאגרת הזאת הוא שלח אל הוועידה:

"אל נפחד ואל יאוש; אבל גם אל אשליות! דרכנו מתלות, פיזור, פחד וגולה למולדת, עצמאות, חירות ומדינה היא לא קלה ולא סוגה בשושנים, ובלי כשלונות וקשיים ומאמצים לא נגיע למחוז הצפוני. ואם קידים ותיקים התכחשו לנו, אל נשתעשע בדמיונות-שווא, ש-עוזרים באמנים יקומו לנו ממקום אחר רק באשר זהו רצוננו. כלפני שנה, לפני חמש שנים ולפני עשרים-וחמש שנה ולפני ארבעים שנה, עלינו קודם כל ולאחר הכל לסמוך על עצמנו, על צרכנו, יכלתנו, כוחנו! אמונה זו בכוח עצמנו לא הכזיבה אף פעם, וממנה כל החיל אשר עשינו בארץ, ועשינו חיל רב מאז החלית עבודתנו לפני שלושה דורות. ובשנפעל וניאבק ונעמוד ללא חת, וללא רתיעה, ונוסיף אוגים, ישובו אלינו היקדים הישנים וגם חדשים ויצטרפו, באשר יהיה כדאי להם. וגם אלה אשר כאילו נשבעו לנו שבועת איבה ושנאת עולם - עוד יושיטו לנו יד. אבל לא בלחטי מלים וגוססאות יקומו כל הדברים הטובים, אלא כתוצאה של מאמציו המתמידים ללא הרף וללא ליאות, אשר יגלו את כותנו כגורם עצמאי.

כבוד היושב-ראש, ברשותך וברשות חברי הכנסת אני רוצה בדקה להגיד מלים אחדות אישיות. נפל בחלקי להכיר את בן-גוריון ב-1917, כאשר הוא וחברו, החבר הטוב והיקר לו יצחק בן-צבי זכרנו לברכה, באו לארצות-הברית אחרי שגורשו מכאן על-ידי המשטר התורכי על-פי צו: לעולם לא לשוב עוד. בואו של בן-גוריון וחברו היה אולי המאורע החשוב ביותר שקרה ליהדות אמריקה דאז. הקים את "החלוץ" והביא את דבר ארץ-ישראל כמעט בפעם הראשונה ליהדות הא-מריקנית. נפל בגורלי כמשך כל שנות חיי בארץ, תרבה מאד מהשנים האלה, הרוב המכריע של השנים האלה, לעבוד במחיצתו, בוועד הפועל של ההסתדרות, בהנהלת הסוכנות, עם קום המדינה. היתה לידידות רבה, היתה תקופה קצרה מרה ואני מודה לאלוהים שבשנים האחרונות היתה התפייסות מוחלטת ושלמה. ובין כל הדברים שרשומים בלבי לחסדו של בן-גוריון, אולי בין הדברים המדולים ביותר, היה שאחרי יריבות מרה לש-נינו זכינו לידידות מחדשת וטובה.

אני יודע מה צפוי לנו בימים הקרובים - אם החמרת המצב וחיךוד היחסים, או מפנה חיובי. כל אחד משני אלה ייתכן כמעט במידה שווה, ועלינו לה-יות מוכנים לכל, לכל אפשרות, ולכן הצו: לא מצדה, ולא וישי!

אם צפויים לנו ימי מאבק קשים והמורים, נוסף לזכור שאין לנו מתכוננים לקרב האחרון ואין נפשנו מבקשת למוות עם פלשתים, ואין אנו עומדים על סף היאוש וההתאבדות. נעמוד במערכה ללא פאניקה, ללא אולת-יד, מתוך שמירה מקסימלית על עמדותינו הקיימות, על מקורות כוחנו ויצירתנו, מתוך מאמץ עליון להעמיק בסיס קיומנו. כי נסיבות פוליטיות משתנות

סגן מזכיר הכנסת ע. יעקבסון:

כבוד הנשיא!

(חברי הכנסת קמים בצאת נשיא המדינה).

היו"ר י. ישעיהו:

ישיבת ההתייחדות עם זכרו ועם דמותו ופעלו של דוד בן-גוריון זכרנו לברכה נסתיימה.